

ΙΜΕΠΟ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Μετανάστες στην Ελλάδα:

Επιπολιτισμός και ψυχοκοινωνική προσαρμογή

Ηλίας Γ. Μπεζεβέγκης / Επιμέλεια

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΜΕΠΟ

Αθήνα, 2008

ISBN: 978 - 960 - 89389 - 7 - 7

Χάρητος 46, 106 76 Αθήνα • Τηλ: 210 725 5385 • Fax: 210 725 5389, www.imepo.gr
46 Haritos street, 106 76 Athens, Greece • Tel: (+30) 210 725 5385 • Fax: (+30) 210 725 5389, www.imepo.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγικό σημείωμα	7
1. Η ταυτότητα της έρευνας	9
<i>Ηλίας Γ. Μπεζεβέγκης</i>	
1.1. Γιατί μια ψυχολογική θεώρηση της μετανάστευσης;	9
1.2. Μέθοδος.....	12
1.3. Τα κεφάλαια του τόμου	14
2. Θεωρητικές προσεγγίσεις για τη μετανάστευση και τον επιπολιτισμό	17
<i>Βασίλης Γ. Παυλόπουλος, Ηλίας Γ. Μπεζεβέγκης</i>	
2.1. Εισαγωγή	17
2.2. Θεωρητικά μοντέλα του επιπολιτισμού	19
2.3. Θεωρητικές προσεγγίσεις του πολιτισμικού κλονισμού	27
2.4. Ερευνητικές υποθέσεις	34
2.5. Σύνοψη – Συμπεράσματα	36
3. Κοινωνικο-δημογραφικοί παράγοντες της μετανάστευσης	38
<i>Ηλίας Γ. Μπεζεβέγκης, Βασίλης Γ. Παυλόπουλος, Κωνσταντίνος Λ. Μυλωνάς</i>	
3.1. Εισαγωγή	38
3.2. Δημογραφικά χαρακτηριστικά των μεταναστών	40
3.3. Κίνητρα μετανάστευσης και λήψη απόφασης.....	48
3.4. Συζήτηση – Συμπεράσματα	50
4. Διεργασίες επιπολιτισμού των μεταναστών	54
<i>Βασίλης Γ. Παυλόπουλος, Ηλίας Γ. Μπεζεβέγκης</i>	
4.1. Εισαγωγή	54
4.2. Διαστάσεις του επιπολιτισμού.....	57
4.3. Στρατηγικές επιπολιτισμού	58
4.4. Επιπολιτισμός και κοινωνικο-δημογραφικοί παράγοντες	61
4.5. Συζήτηση – Συμπεράσματα.....	68

3. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ

*Ηλίας Γ. Μπεζεβέγκης
Βασίλης Γ. Παυλόπουλος
Κωνσταντίνος Α. Μυλωνάς*

3.1. Εισαγωγή

Γιατί μια ψυχολογική έρευνα για τη μετανάστευση χρειάζεται να συμπεριλάβει τη μελέτη κοινωνικο-δημογραφικών παραγόντων; Ο αναγνώστης μάλιστα θα παρατηρήσει ότι το κεφάλαιο αυτό προηγείται των εννοιών που θίγουν τον «σκληρό πυρήνα» του ψυχολογικού ενδιαφέροντος και αφορούν στις διεργασίες επιπολιτισμού, την προσαρμογή των μεταναστών και τη μεταξύ τους σχέση. Τρεις λόγοι οδήγησαν στην παραπάνω επιλογή: Πρώτον, η μελέτη των κοινωνικο-δημογραφικών παραγόντων που συνδέονται με τη μετανάστευση μας δίνει τη δυνατότητα να σκιαγραφήσουμε το προφίλ των συμμετεχόντων στην έρευνα όσον αφορά τις παραμέτρους αυτές. Δεύτερον, γνωρίζοντας τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων, σε ατομικό και ομαδικό επίπεδο, ουσιαστικά προδιαγράφουμε τον πληθυσμό στον οποίο είναι δυνατή η γενίκευση των ερευνητικών πορισμάτων, καθώς και η σύγκρισή τους με τα αποτελέσματα προηγούμενων μελετών στην Ελλάδα και διεθνώς. Τρίτον, οι κοινωνικο-δημογραφικοί παράγοντες αναμένεται να διαφοροποιούν τόσο τις εξαρτημένες μεταβλητές της έρευνας (δηλαδή τις διαστάσεις της προσαρμογής των μεταναστών) όσο και τις ενδιάμεσες-παρεμβαλλόμενες μεταβλητές (δηλαδή τις διεργασίες επιπολιτισμού).

Όπως επισημάνθηκε ήδη (βλ. κεφ. 2), τα συμπεράσματα των ερευνών γύρω από τη μετανάστευση παρουσιάζουν εξαιρετική ετερογένεια, η οποία ορισμένες φορές εγγίζει τα όρια της αντίφασης. Ένα από τα βασικά αίτια αυτής της πολυφωνίας συνδέεται αναμφίβολα με το λεγόμενο «οικολογικό σφάλμα» (Hofstede, 1980), το οποίο προκύπτει από τη σύγχυση του ατομικού και του ομαδικού επιπέδου ανάλυσης και ερμηνείας και, κατ' επέκταση, από την αυθαίρετη γενίκευση των ευρημάτων. Οι διαπολιτισμικοί ψυχολόγοι έχουν καταδείξει ότι είναι μεθοδολογικά λανθασμένα και ερμηνευτικά παραπλανητική η μεταφορά σε επίπεδο ομάδας των πορισμάτων που αναδύθηκαν με τεχνικές εστιασμένες σε ατομικό επίπεδο, και το αντίστροφο (Mylonas, Paviropoulos, & Georgas, 2008). Για παράδειγμα, η διαπίστωση ότι η αύξηση των κρατικών δαπανών για την υγεία συνδέεται με καλύτερο επίπεδο υγείας των πολιτών, γενικά, δεν σημαίνει ότι κάθε πολίτης θα είναι πιο υγιής εάν ξοδεύει περισσότερα χρήματα σε γιατρούς και εξετάσεις – μάλλον το αντίθετο ισχύει: τα άτομα που έχουν προβλήματα υγείας συνήθως πληρώνουν περισσότερα χρήματα για ιατρικές υπηρεσίες. Επομένως, ενώ σε

ομαδικό επίπεδο η συνάφεια μεταξύ δαπανών και υγείας είναι θετική, σε ατομικό επίπεδο η κατεύθυνση της συσχέτισης αυτής είναι αρνητική.

Το πρόβλημα στην έρευνα για τη μετανάστευση επιτείνεται από το γεγονός ότι τα κριτήρια για τον καθορισμό των υπό μελέτη ομάδων δεν είναι πάντα εμφανή και σταθερά. Ας δούμε την περίπτωση μιας, εκ πρώτης όψεως, εννοιολογικά σαφούς μεταβλητής: της εθνοπολιτισμικής ομάδας. Αν ίσως φαίνεται εύκολο να καταχωρίσει κανείς τα άτομα ανάλογα με την εθνικότητά τους, σύντομα θα αντιμετωπίσει απροσδόκητες δυσκολίες: πού τοποθετούνται όσοι προέρχονται από μικτούς γάμους; οι μετανάστες δεύτερης ή τρίτης γενιάς; τα άτομα στα οποία η εθνική καταγωγή δεν συμπίπτει με την υπηκοότητα; Η κατάσταση περιπλέκεται περισσότερο αν κανείς λάβει υπόψη τις αναδυόμενες πολιτισμικές ταυτότητες που προκύπτουν είτε από τη διάσπαση ευρύτερων κρατικών σχηματισμών (π.χ., πρώην Σοβιετική Ένωση) είτε από τη δημιουργία άλλων (π.χ., Ευρωπαϊκή Ένωση) (Γεώργας, Χατζή, Γκαρή, Μυλωνάς, Ντάλλα, Ανδρεοπούλου, & Παναγιωτοπούλου, 2004).

Ένα, επίσης, δύσκολο ερώτημα είναι: σε ποιο πληθυσμό μπορούν να να γενικευθούν με ασφάλεια τα συμπεράσματα που προέκυψαν από μια εμπειρική μελέτη μεταναστών, όπως αυτή που παρουσιάζεται στον παρόντα τόμο; Σε όλους τους μετανάστες που ζουν στη συγκεκριμένη χώρα υποδοχής; Σε όλα τα άτομα που κατάγονται από τις συγκεκριμένες χώρες προέλευσης; Σε μετανάστες με παρόμοιο κοινωνικο-δημογραφικό προφίλ ως προς την ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης, την επαγγελματική κατάσταση, την οικογενειακή κατάσταση ή τη διάρκεια παραμονής στη χώρα υποδοχής; Η απάντηση είναι ότι οποιαδήποτε απόπειρα γενίκευσης των ερευνητικών πορισμάτων θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη όσο το δυνατόν περισσότερες από τις παραπάνω παραμέτρους. Αν η επισήμανση αυτή ισχύει για όλους τους κλάδους της επιστημονικής έρευνας, έχει ακόμη μεγαλύτερη βαρύτητα σε ένα εφαρμοσμένο, δυναμικά εξελισσόμενο πεδίο, όπως αυτό της μετανάστευσης. Κάτι τέτοιο δεν είναι πάντα δεδομένο, παρόλο που μοιάζει αυτονόητο.

Ας πάρουμε, για παράδειγμα, το αναφερόμενο ως «παράδοξο του μετανάστη». Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, σε ορισμένες περιπτώσεις έχει βρεθεί ότι το επίπεδο προσαρμογής των μεταναστών είναι υψηλότερο από το αντίστοιχο επίπεδο των γηγενών (García Coll, 2005). Ωστόσο, άλλες έρευνες έχουν διαπιστώσει την ακριβώς αντίθετη τάση, ότι δηλαδή οι μετανάστες αντιμετωπίζουν σημαντικά μεγαλύτερες δυσκολίες προσαρμογής από ό,τι οι γηγενείς (π.χ. Moti-Stefanidi, Pavlopoulos, Obradović, Dalla et al., 2008. Oppedal, Roysamb, & Sam, 2004). Επιπλέον, υπάρχουν μελέτες που απέτυχαν να εντοπίσουν διαφορές μεταξύ των συγκρινόμενων ομάδων, τουλάχιστον στον ψυχολογικό τομέα (π.χ.